

1. **POSTAĆ** (127) *sb f*

o oraz a jasne (w tym w a 2 r. błędne znakowanie).

sg *N* postać (28). ◊ *G* postaci (9). ◊ *D* postaci (1). ◊ *A* postać (28). ◊ *I* postacią (3). ◊ *L* postaci (54). ◊ *pl* *G* postaci (1). ◊ *A* postaci (3).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde także XVIII – XIX w.*

1. *Natura, istota, substancja; też: forma istnienia; forma Vulg* (52) :

W połączeniu szeregowym (1): Bo naprzód słowo Graeckie μορφή nigdzież w piśmie *S.* nie znaczy kształtu zwierzchniego/ *formam exteriorem*, [...] ale wżędy *formam substantialem*, to iest/ poftać/ iftność/ ábo náturę. *WujNT* 686.

Wyrażenie przyimkowe: »w postaci bożej« (1): Lecz tego nikt rzec nie może/ iżby Apoftołowie byli w poftáci Bożey/ gdy cudá czynili. *WujNT* 687.

a. *O Bogu* (50) :

postać czyja (2): Iezu ien ieftes Bogiem przed wieki/ ípoftaci oyczowśkiey vrodzony, ímiłuy íe nad nami. *TarDuch* A8; *RejPos* 294.

W połączeniu szeregowym (2): *RejPos* 294; A krotko mówiąc/ nie máłz nic w ítárym Teftámenćie/ ípraw y mow/ ktorzychby mu [*Bogu ksiądz Powodowski*] nie przyczytał. Nie máłz też tych poftáci/ kíkształtow/ włáfnóści/ y odmian w ktore by go nie obłóczył. *CzechEp* 261.

α. *Boska lub ludzka natura Chrystusa* [*w tym czyja = boska lub ludzka* (44): *ai poss* (35), *G sb i pron* (8), *pron poss* (1)] (47) : bączyc trzebá co to wżdy zá postác: nie onáli máłzkárá Márcyonowá y Mánicheufzowá? ktorzy [...] niechcieli mieć prawdziwym człowiekiem Christufá *CzechEp* 142.

Wyrażenia: »postać boża (a. boska)« (19): Aby też dobrze oná poftác boża włáftnye íye o boftwy rozumyáła [...] / tedy by [...] *KromRozm II* r2v; Trzećie/ Páweł *S.* kładzie tu poftác Bożá náprzećiw poftáci flugi. *WujNT* 687. *Cf* »w postaci bożej«.

»postać człowiecza, człowieka« (7:2): A thy panie ktorys rodzaj ludzki na poftać człowieka od Boga oycza wżzechmocnego w twoię ítrożá wziął [...] raczy. [...] łáfkę twoię nademną vkazać *TarDuch* D3; *BiałKat* 276; *WujNT* 687. *Cf* »w postaci człowieczej«.

peryfr. »postać sługi, służebnic(z)a, niewolnicza« = *człowieczeństwo; forma servi Vulg* [*szyk 13:1*] (6:6:2): Iezu ienżes z Dziewicze Mariey rodząc íe poftaczy flugi prziiąc nie mierzyłes íe. ímiłuy íe nad nami. *TarDuch* A8v; A przećiw tobye będzýe ono/ iż íye Pan Kryftus zniłsczył poftác nyewolniczą przyyáwłfy. *KromRozm II* r3v, r2v; Ze Pan Chriřtus prawdziwy on pořrzednik/ ítádze poftác słuźebnicá ná íię prziiął/ sítał íe pořrzednikiem miedzy Bogiem y ludźmi. *WujJud* 236; Lecz poftác flugi iest náturá człowiecza/ á nie moc ábo íprawá iáka. *WujNT* 687, *Philipp* 2/7, 687 [2 r.], 688 [2 r.]. *Cf* »w postaci słuźebniczej«.

Szereg: »postać to jest (i) natura« [*szyk 3:1*] (4): Pan Chriřtus iest práwym Bogiem/ poniewaź ma poftác/ to iest/ náturę Bożá *WujNT* 686; tedy prawdziwie prziiął Chriřtus poftác człowieczą/ to iest/ náturę y przyrodzenie człowiecze *WujNT* 687, 688 [2 r.].

Wyrażenie przyimkowe: »w postaci« (28): My íe z káždym zgodzimy z Plebany y z Mnichy/ Bo Pan w náłzey poftáci był pokorny ćichy. *BielRozm* 8.

~ w postaci czyjej (2): *KromRozm II* x4; Ciało Páná Kriřtuřowe [...] iáko tu ná řwiecie w řwey pořtáci byřo/ tákże y ieft/ y wieczńie będzie *RejPos* 78.

Wyrażenia: »w postaci bożej (a. boskiej)« = *in forma Dei Vulg* (17): *KromRozm II* q4v, r2 [2 r.]; Atzkolwiek ći on [*Krystus*] był prawdziwym Bogiem y tżłowiekiem/ á wřzá[k]oř do nich [*apostořów*]/ nie mowiř iáko w pořtáci bořkiej/ ále iáko w tżłowiezey. *KrowObr* C3; *WujJud* 236; Chriřtus w pořtáci Bożey ieft rowien Oycu *WujNT* 723, *Philipp* 2/6, s. 686 [2 r.], 687 [5 r.], 688 [2 r.], 753.

»w postaci człowieczej, człowieka« (5:1): *KrowObr* C3; [*Syn Boży*] w pořtáci człowieká podřego/ raczył řzátáná iáko rybę wędá ořzukać y wřłwić: gdzie Bořtwo iáko wędá w chrobaczku/ w człowieczeńřtwie zátáione byřo. *CzechEp* 203, 142, 245; Y ktorzy dziř nie wierzą [...]/ żeby Chriřtus práwy Bog w pořtáci człowieczej był vkrzyżowany. *WujNT* 333, 687.

peryfr. »w postaci słuźebnic(z)ej« = *w człowieczeńřtwie* (3): Bog nářnych oycow vwielbyř Siná Iezurá/ tho ieft/ gdy był w pořtáci řłuźebniczey zářię go wezwał *in formam Dei SarnUzn* F6; *WujJud* 236; *WujNT* 723.

Szereg: »w osobie albo postaci« (1): Ale yáko pan Kryřtus będac bogym nawyřřřřym/ dla nas w ořobye albo pořtáci řwey řye wniżyř/ á ćyářo y nyedořtátki nářře ná řyę przyyář/ ták y w náuce ku nářřym dowćipom y nyedořtátkom řye řklányá *KromRozm II* x4. ~

2. *Osoba* (6) : Hypostasis [...], persona, postacz, rzecz nyemyenyona gymyenyem *BartBydrg* 69b.

a. *O Trójcy řw.*: trzy wřpóřlistotne osoby boskie (2) :

Wyrażenie przyimkowe: »w postaci trojakię« [*szyk 1:1*] (2): *RejPos* 151; Prořim, day nam Oycá prawđziwie znáć/ y Syná namiřřzego poznáć/ y ćiebie ćieřzyćielá Duchá/ w pořtáci troiákię/ iednego wřzechmocnego Bogá. *ArtKanc* H7v.

b. *Personifikacja* (3) : A potym [*bogowie*] fortunñemi podayćie wotámi/ Zeby řliczna dźiedziczká tá z przyacíořámi. Od nawyřřřego Bogá poćieřzoná byřá/ A ná Oyczyřńie wieki řzczęřliwie wyřyřá. Gdy wćichńie/ ář obřok iářny z pádnie z Niebá/ Y táմże onę pořtác okryie iák trzebá. *KořakCath* B3v.

postać czego [= *personifikująca coř*] (2): pořřuchay co chcę mowić z tobá. (*nagł.*) Pořtác Kxięřtwá řluckiego. (–) Y Tákkęř řnem zábáwiř myřł y pioro řwoie/ [...] A teraz řię mnie řękař będac w tey kráinie. *KořakCath* A3, B2.

3. *Wygląd, powierzchowność, sylwetka, kształt; habitus HistAl, Mącz, Cn; species Vulg, Mącz, Cn; forma HistAl, Mącz; facies Mącz, Cn; vultus Mącz, Vulg; figura Vulg, Cn; status Mącz; aspectus, habitudo corporis, schema Cn* (54) :

postać czego (1): Ná to błázen kářh bácznořci niemáięć/ iáko w imionach roznořci niebaczył/ tákże teź y w pořtáci żořádkow nierozbaczáięć iź v człowieká głowá y nogi/ nietákie iáko v řwinie *SienLek* 95v.

postać czego [= *jak co*] (1): Y Któraź niebieřka moc [...] řkrzydłá do rámiom myř z lekkich pióř wřáđzi/ Y pořtác lotnych ptaków/ tu ná mię wprawóđzi? *GořCast* 52.

postać czego [= *to, na co wskazuje przydawka*] (3): boć przemija pořtác tego řwiátá [*tj. řwiat*]. *Leop* 1.*Cor* 7/31, *Dan* 10/6; Długom řie z nim [*frasunkiem*] táiřá/ trapiác řwe wñętrźnořci/ Aże iuź poćzł řuřzyć/ me mizerne kořci. Vrody mi nátepiř/ rozumu wđźiera/ Aź práwie wřzyřtká pořtác mego ćiářá

[*tj. ciało*] zmiera. *PaxLiz* B2v; [bowiem gdy wilgotność i też para ożywiająca będzie w nasienie i też w pościć zboża [*tj. w zboże*] ktorego z ziemię wyciągniona tak iż iey tam nic nie zośćanie/ tedy [...] *Cresc* 1571 667].

W porównaniu (1): Y podniosłem oczy moie/ á vyźrzałem: A oto mąż ieden odziany lniánemi fźátami/ y biodrá iego przepáláne zlothem rydzym/ á ciało iego iákoby Chryfolith/ á oblicze iego iáko pościć błýfkáwice [*tj. jak błýskawica*]/ y oczy iego by kágániec gorájący: [...] głos mow iego iáko głos mnośtwá. *Leop Dan* 10/6.

Zwrot: »z postaci poznać« (1): Iáko iefzcie dobrého koniá s pošťáci poznác. *SienLek* 186.

a. *Wygląd człowieka [w tym: jaka (14)] (2):* Effingere a parentibus mores et formas, Od rodzicow wziąć obyczáye y wźyftkę pošťác. *Mącz* 127d; On [*Ostromądr*] idąc k nam z ochotą/ wdźięczną nieśie pošťác. *PaxLiz* C3.

W połączeniach szeregowych (6): Habitus, Obyczay Xiłtałt pošťáwá/ álbo pošťác *Mącz* 151b; Hominis mores, naturasque ex corpore, oculis vultu, facile est pemoscere. Łatwie yeft ludzkie obyczáye y przirodzenie z pošťác y/ oczu y twarzy wyrozumieć. *Mącz* 251b, 113b, 221d, 512a; Ciefzę fię widząc przy niey iák Oycá miłego/ Opiekuná á Páná we krwi nabliźlżego. Ktory pošťác y vřząd dziełności y fpráwy/ Iáko potomek onych Chodkiewiczow práwy. [...] Nośi ná fwey ofobie *KořakCath* B2.

W charakterystycznych połączeniach: postać panińska (2), śliczna, wdowia, wdźięczna.

Zwroty: »postać [czyjå = jakå] mieć« = *wyglądać jak ktoś (2):* w tym ofobá ftałá/ Pošťác fnałźci pánieńskå/ álbo wdowiå miáłå. *KořakCath* A3; *KlonKr* A3v.

»postać [czyjå] okazowác« = *naśladować kogoś (1):* Mimus. Effictor vel Imitator, Błazen który wźzech ludzi mowę/ słowá/ pošťác/ y obyczáye vmie okazowác *Mącz* 221d.

Wyrażenie: »człowiecza postać« (1): Y Któraź niebiefka moc z niedośtepnéy góry/ Wyzuie mię z człowieczéy pošťáci y z fkorý? *GosłCast* 52.

Wyrażenia przyimkowe: »w postaci [jakiej]« = *wyglądając jak (3):* ná człowieku/ czemuź niémałz znáku: Ták zły iáko y dobry/ w iednym ftoi fźláku: Wźyfcy w iednéy pošťáci. *GosłCast* 68.

~ *w postaci czyjej (1):* CHváłác tobie Gořpodnie/ [...] Ześ dał Pánnę ogłádác/ w zdrowiu mnie mizerney. Ktemu iákoś vćiełznå/ w iey pošťáci flicźney *PaxLiz* C3.

Szereg: »w formie i postaci« (1): Ma wfpámyętác iż człowyeká mu pan Bog dał/ podobnego w rozumye/ yáko pyerwśłego Adáma był ftworzył tákyego w formye y pošťáci/ yákyey on był *GliczKsiąż* C7. ~

»w postaci [czyjej = jakiej]« = *jako ktoś (2):* Potim fie lepak [*Sekundus*] po kilkunałcie lath do rodziny wrocił, w pošťáci pielgrzimfkiey maiąc mořzny, kořcien á brodę długå *BielŻyw* 132; zdáło fie mu [*Aleksandrowi*] áby go [*Dariusza*] łam náwiedził w pošťáci pořelłfkiey. *BielKron* 125.

Przen (1):

Wyrażenie przyimkowe: »w postaci [jakiej]« = *wyglądając jak (1):* A wnetki ná to wołanie [*ciała*] przydzie duřzá ktora zřządziłå dom fumnienia/ przydzie ku tobie w pošťáci flufźney *HistRzym* 120v.

a. *Zewnęřzny wyraz stanu psychicznego lub duchowego (5):*

postać czego (2): *MurzNT* 183v; A gdy się [Jezus] modlił/ sstała się inakżza postać oblicza jego: y odzienie jego białe y bārzo świetne. *WujNT Luc* 9/29.

postać czyja (2): Spōsob onego dziecięciā [tj. *Aleksandra*]/ āni oycā āni mātki wyobrażenia miāło/ āle owłzki jego postać moc y mādročć ktore nā potym miāł vkāzowāłā *HistAl* A6v; *Mącz* 338b.

Wyrażenie przyimkowe: »w [jakiej] postaci« (1): [*Loktek*] sam się na czele vkazał w śmiały posthāci/ z niemāłym łtrāchem Krzyżakom *BielKron* 372v.

b. *Kształt, forma zewnętrzna, w jakiej istota pozaziemska (Bóg, bożek lub anioł, szatan) ukazuje się człowiekowi* (15) : *Leop Ez* 43/3 [2 r.]; Powieda tedy to o łzātānie/ iż [...] ołzukał człowiekā: Co y my/ iāko prawdę/ poty wyznawamy/ chociaż tām nie gołey postāci/ āle wężā prawdziwie/ przez ktorego to łzātān czynił być rozumiemy. *CzechEp* 203.

postać czyja [= *jak kto*] [w tym: *ai poss* (7), *G sb* (1)] (8): ktorzy [*Marcyjon i Manicheusz*] nie przyznawāli włānego ciāłā, ābo zgołā niechcieli mieć prawdziwym człowiekiem Christufā, āle mu tylko postać człowieczā przywłāzczāli *CzechEp* 142. Cf Wyrażenie przyimkowe.

Zwroty: »w rozmaitej postaci, w postaci rozne przemieniać się« [*szyk zmienny*] (1:1): Proteus [...], Ktōry się w rozmāyitey postāci przemieniać może. *Mącz* 327d; *BiałKat* 301.

»ukazać (a. pokazać) się, okazowanie się w postaci [jakiej]« [*szyk zmienny*] (6:1): Iezu ktorys się barzo chciwie thwoiey Marijey magdalenie w postaci ogrodnika vkazał. łmi. się nad nami. *TarDuch* C7v; *HistAl* B6v; Duch S. też w postāci gołębyey łye vkazał po krzcye pāńskim. *KromRozm II* r2v; acżkolwiek włzytkim ołobam [*boskim*] należą *apparitiones*, to iest/ okazowania się ludziom/ w obcey postāci *CzechEp* 181, 263; *LatHar* 376; *KlonWor* 82.

Szereg: »postać, twarz« (1): Quantum e vultu eius intelligo, Sie z postāci/ twarzy jego wyrozumiem. *Mącz* 338b.

Wyrażenia przyimkowe: [»pod postaciā [czyjā]«: Poidā drudzy [czarci] do Krześcian nā zachod słońcā/ zwłāczā do włōłkich krāin/ do Rzymā/ pod potāciā Iānufzā Sātumā/ wulkanā *PostępekPrCzart* 63.]

»w postaci [jakiej; w tym: *czyjej = jak kto* (6)]« (9): Prawdā że Syn Boży był widzian/ āle nie w Bołtwie/ iedno w postāci AnyelŃ kiej [!]/ ālbo tāk iāko się mu kiedy podobāło. *SarnUzn* C8; Powieda tedy to o łzātānie/ iż on nie w łwey/ āle w postāci wężowey/ ołzukał człowiekā *CzechEp* 203.

~ Szeregi: »w kształcie albo postaci« (1): łtrofuie Augułtynem dumę tych/ ktorzy twierdzą/ żeby się łyn Boży pokāzowāć miāł w kłztāłcie/ ābo postāci człowieczey. *CzechEp* 263.

»w postaci a w osobie« (1): Teyże nocy vkazał się Alexandrowi bog Serapis w postāci bārzo wyłokiey ā w ołobie bārzo łrogiey [*in habitu excelso et forma horribili*] *HistAl* B6v.

Cf »ukazać się w postaci [jakiej]«. ~

c. *Przedstawienie, wyobrażenie, obraz czegoś; imago* *Mącz* [w tym: *kogo, czego* (3)] (6) : Praesentare item, Okāzowāć/ nieyakā postāć dāwāć. *Mącz* 431a.

a. *Plastyczne* (3) : Tego to Herbu Kłiāżęciā/ Dzierżā się Słuckie Panięciā Ktōry Herb Pogoniā zowā [...]. A tāk postāć Herbu thego/ iest Bucephalā onego. Koniā Alexandrowego [...]. Māż nā koniu zbroiny łiedzi/ Māiāć tarczā mocno pędzi. *GliczKsiąż* Av; *Mącz* 99b; vczynilichmy z Imprełforem pilność/ iākoby kōzdemu żiołowi/ jego włāfna postāć byłā okazāna *SienLek* a4v.

β. Słowne (2) : Poftać koniá dobrého/ 1.186. [Cf Nápierwéy maľz tho wiedzíeć známíe dobrého koniá: Ktory koń ma krotkié y koľmáté vřzy/ á ľuchą głowę [...] 186.] *SienLek* Aaaav; Melánkoliká poftác. L.34. w.21. [Cf Melánkolia czarny/ iákoby říwy/ ľkryty/ ponury/ [...] kořífity/ oczu czarnych [...] 34] *Oczko* [42f].

d. Zjawa w widzeniu sennym lub czarodziejskim (2) : Observatur species in somnis, Ták fie zdá we ľnie/ álbo prichodźi ná oczu poftác nieyáka we snie. *Mqcz* 488b.

Wyrażenie przyimkowe: »w [jakiej] postaci« (1): alyeyáč then tho woľk mowyela the řlowa řpyawľfi trzi pacierze [...]. Za thymy řlowi vřkazal řzye yey řluzebnyk theyze panyey kierskiey, kthori pyenyadze namyenyone bill vřkradł, yakobi paliecz wteyze poftaczy jako prawye bill a przynym dwye gromadzie pyenyedzi, a on ponye řzyągall *LibMal* 1544/84.

e. Symbol [czego, czyja] (3) :

Wyrażenia przyimkowe: »przez postać« (2): Trzećia Monárchia byłá Grecka/ álbo Alexándrá onego zacnego Krolá/ ktorą rozumiał Prorok przez żywot człowieczy miedźiány/ y przez poftác źwierzęćia Párdu *LeovPrzep* I3v, I4.

»w postaci« (1): ktorego [Aleksandra] Dániel Prorok przed tym náznáczył w řwiętyym piřmie w poftáci Kozłowej/ á Dáriuľá Skopowej. *BielKron* 127.

4. Część jakiejś całości [w tym: czego (5)] (7) : [[*Jagoda winna*] Ma w řobie trzy rozne poftáci/ źiarnká/ řkorę/ y řok albo wnětrzną wilgość. *Cresc* 1571 331 (*Linde*).]

a. Warstwa (7) : Czwarta poftác ieľt ta: ktora ieľt na řamym wierzchu vřiny *FalZioľ* V 7; Taki obłoczek znamionuie obciąźenie pľucz/ y cięźzkoľć dychawicźną pierľi czyni, á nawięczye gdy then obłoczek na wierzchniey poftaci vřiny: pľywa. *FalZioľ* V 9, 7, 10v, 11.

W charakterystycznych połączeniach: *postać czwarta, řrzednia, trzećia, wierzchnia* (2).

Szereg: »część albo postać« (2): Wiedz to napřzod iźe vřina będacź w řkleniczy lekarzkiey/ to ieľt w vřinalu: dzieli fie na cźterzy cźęľci albo o řtaľci [!]. *FalZioľ* V 7, 7.

5. Pozór, podobieństwo, udawanie; imago, similitudo *Mqcz*; *species Cn* (7) :

postać czego (3): Veri similitudo et similitudo veri, Poftác prawdy/ zdánié á okázálość prawdy. *Mqcz* 489b. Cf **Wyrażenia przyimkowe.**

W przeciwstawieniu: »prawda ... postać« (1): Veritas et imago contraria, Prawdá á poftác. *Mqcz* 489c.

Zwrot: »postać [jakq] okazowác« = *dawác pretekst do czegoś* (1): Praetendere aliquid, Nieyáką prziczińę dáwác/ poftác yáką okázowác. *Mqcz* 445d.

Wyrażenie: »faľszywa postać« (1): Obtendere rationem turpitudini, Nieyáką faľźwiwą poftác ząkľádác řwey niecnocie. *Mqcz* 445c.

Wyrażenia przyimkowe: »pod postacią [czego]« (2): [Król] wymawiał fie im [luteranom] iź ia nie ieľt řadny Tyran/ ále niechce cierpieć tych kthorzy ku řkázíe kroleřtwá ľudzi zwodzą/ pod pořthácią naboźeńřtwá. *BielKron* 212v, 213.

»pod postacią [czego]« = *podřzywajác się* (1): sub eius obtentu cognominis, liberator ille populi Romani animus latens aperiretur tempore suo, Pod poftácią przezwiská yego. *Mqcz* 445c.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (1) : Status, Stan/ poŃtác/ íposób/ obyczay/ xtałt/ wzroft/ teź vrząd Mqcz 417c.*

Synonimy: 1. byt, bytność, egzystencyja, essencyja, istota, jestestwo, natura, substancyja; 2. osoba, persona; 3. figura, forma, kształt, postata, postawa; 4. część; 5. pozor, pretekst.

*Cf 1. **PODSTAĆ, POSTATA***

SBu